

HET SAKSISCH MUNTWEZEN

Wanneer de Saksen bij het begin van onze tijdrekening in de geschiedenis treden, bewonen zij het huidige Sleeswijk-Holstein van waaruit zij zich geleidelijk naar het zuiden (over de Elbe) en naar het Westen (over de Weser) verspreiden. Hun naam "Sahanotas" of "kameraden van het zwaard" verklaart afdoende hun levenshouding.

Na verscheidene expedities lukt Karel de Grote er in hen te onderwerpen en op hun grondgebied sticht hij enkele bisdommen welke toevertrouwd worden aan Frankische bisschoppen. Doch bij het verval van de Karolingische dynastie heroveren de Saksen hun onafhankelijkheid, ditmaal in het kader van het keizerrijk.

Na het verdwijnen van het Karolingisch rijk kiezen de edelen Koenraad I van Frankenland (911-918) tot koning en daarna Hendrik, hertog van Saksen (919-939). Deze kreeg omwille van een legende uit de twaalfde eeuw - "de Vogelaar" als bijnaam. Hendrik laat penningen op zijn naam slaan, voornamelijk in het Zuid-Westen van Duitsland, te Mainz, Straatsburg, Metz, Verdun maar hoogst waarschijnlijk ook in het Oosten in de streek van de rivier Saale. Deze muntjes, thans bekend onder de naam "Sachsenpfennige", werden vroeger "Wendenpfennige" genoemd.

Hendrik en zijn opvolgers richtten verscheidene grensgebieden op - Lausitz, Karinthië en Krain (thans Slovenië) enz. - om het land te beschermen tegen de Slavische stammen en om voorposten te bezitten van waaruit men deze kan aanvallen. Teneinde de invloed van de edelen te beknotten, bevorderen de vorsten op allerlei manieren de geestelijkheid, maar het resultaat van deze politiek is de toename van het aantal hooggeplaatsten, die beetje bij beetje de koninklijke rechten naar zich toetrekken, zo o.m. het muntrecht. De belangrijkste muntateliers van deze periode zijn daarom dan ook die van de bisschoppen.

Over Saksen regeren achtereenvolgens verschillende families die gaandeweg hun bezittingen uitbreiden in het Oosten ten koste van de Slaven en in het Westen ten koste van de graafschappen die als enclaves in het Saksisch gebied liggen. Deze expansiepolitiek haalt hen de vijandschap van alle buren op de hals, en wanneer hertog Hendrik de Leeuw in 1160 in konflikt geraakt met keizer Frederik Barbarossa, komt het al snel tot een opstand van zijn vazallen.

Bractaat van Hendrik de Leeuw (1142-80)

Saksen wordt verdeeld en de titel van hertog van Saksen wordt gegeven aan de hertogen van Anhalt wier grondgebied tot de streek van de Elbe beperkt wordt. Een ander deel wordt onafhankelijk als het hertogdom Brunswijk, en andere stukken worden aan anderen gegeven, zoals het hertogdom Westfalen dat te beurt valt aan de aartsbisschop van Keulen.

In 1260 wordt Saksen door de zonen van hertog Albrecht I verdeeld. Albrecht II krijgt Saksen-Wittenberg en Johan wordt hertog van Saksen-Lauenburg. In 1305 verdelen de zonen van Erik I van Saksen-Lauenburg op hun beurt de vaderlijke erfenis; Johan II krijgt Mölln, terwijl Albrecht II Ratzburg ten deel valt. De tak van Mölln sterft uit in 1401 en zijn bezittingen gaan over naar Ratzburg, waar de laatste hertog Julius Franz in 1689 sterft, zodat de bezittingen naar het hertogdom Brunswijk gaan. Aldus verdwijnt de naam Saksen uit de streek waar hij oorspronkelijk ontstond.

In 1356, verkrijgt de vorst van Saksen-Wittenberg de waardigheid van keurvorst van het Roomse rijk en zijn bezittingen worden voortaan het keurvorstendom Saksen genoemd.

x

x

x

Bij het begin van deze periode behoudt men het Karolingisch muntstelsel met als rekeneenheid het pond, onderverdeeld in 20 schellingen elk met een waarde van 12 penningen. Het pond is dus verdeeld in 240 penningen en 240 penningen vormen een pond, aanvankelijk wel in gewicht, maar geleidelijk slechts in rekenmunt in gevolge van de devaluaties. Om dit ongemak te verhelpen, ontstaat vanaf de 11de eeuw een systeem gebaseerd op de MARK. Als gewichtseenheid wordt de mark onderverdeeld in vier Vierdungen; als munt gebeurt de onderverdeling in 12 schellingen van 12 penningen elk. De mark is dus 144 penningen waard, d.w.z. $\frac{6}{10}$ de van het pond.

Het gewicht van de mark varieert van streek tot streek en in Saksen is het uiteindelijk de mark van Keulen met een gewicht van 235 gram die overheerst. De vervanging van het pond door de mark is niet ogenblikkelijk gebeurd noch algemeen van kracht geworden, want zelfs in de 15de eeuw wordt in de stad Minden nog altijd het oude systeem gebruikt.

Over heel Duitsland is de parallele verspreiding van twee muntsoorten, namelijk de keizerlijke naast de feodale munten een algemeen gebruik. Het keizerlijke domein vormt geen compact geheel, doch bestaat uit talrijke over heel het land verspreide gebieden. Maar langzaam aan ontstaat een andere en belangrijker verdeling in het rijk. Terwijl men in het Westen doorgaat met het slaan van Karolingische penningen, mogelijks onder andere benamingen en met andere waarden, worden in Saksen en Thüringen (waar nooit Karolingische of post-Karolingische muntslagplaatsen

geweest zijn), grotere en tegelijkertijd dunnere munten geslagen waarvan uiteindelijk slechts één zijde bedrukt wordt, namelijk de bracteaten. (Latijn - Bractea = dunne plaat).

Bracteaat van Frederik IV van Eisenach (1406-1414)

Sommigen hebben in deze bracteaten een Byzantijnse oorsprong willen zien. Algemeen wordt aangenomen dat de eerste bracteaten onder Lambrecht, bisschop van Helmstadt (1142-1152), aangemunt werden. De eerste bracteaten zijn werkelijk kleine meesterwerken van Romeanse kunst; de grootste hebben een diameter van 47 mm en worden gemunt onder landgraaf Lodewijk van Thüringen. Maar reeds vanaf de 13de eeuw begint het verval van de bracteaten, zowel wat betreft de aanmuntingskwaliteit als op gebied van legering.

Omwille van breekbaarheid zijn de bracteaten ook weinig praktisch voor commerciële doelstellingen, niettegenstaande het bestaan van speciale beschermingsdoosjes. Ook betekent het in omloop brengen van de stukken op zichzelf reeds een permanent belastingstelsel vermits het merendeel van de muntheren bij elke nieuwe uitgifte, niet alleen de legering der stukken vermindert, maar tevens zijn onderdanen periodiek nieuwe uitgiften oplegt, waarbij telkens de oudere stukken van beter allooi moeten ingeleverd worden. Zo weten wij dat in de stad Freiberg de omwisseling elk jaar plaats vindt op Lichtmis (2 februari) en te Erfurt op Sint Jacob (25 juli). Van aartsbisschop Wichmann van Maagdenburg (1152-1192) kennen wij 150 uitgiften waarvan de kwaliteit zienderogen afneemt. Op het einde verminderen de bracteaten ook in diameter tot ze de grootte hebben van penningen en daarom "helle penningen" of "Hohlpfennige" genoemd worden.

Hohlpfennig van Albrecht van Thüringen (1265-1314)

De bloeiende steden in het Westen, geschokt door de systematische muntontwaarding reageren op hun beurt door munten te fabriceren met een blijvende waarde, de zogenaamde "Ewige Pfennige" en zij sluiten ook onderlinge monetaire overeenkomsten af. Geleidelijk verwerven zij het recht deze soort penningen te gebruiken voor hun wederzijdse handelsbestrekkingen. Het is de stad Konstanz die de eer toekomt vanaf 1295 deze "blijvende penning" ingevoerd te hebben. Langzaam verovert deze penning gans Saksen.

Maar weldra zal zelfs die "blijvende penning" niet meer volstaan. In Frankrijk immers ontstaat sedert 1266, onder koning Lodewijk IX, de "tournoise groot", welke enkele jaren later nagebootst wordt door de hertog van Bohemen, Wenceslas II, die na de ontdekking van de rijke zilvermijnen in zijn land, Italiaanse munters laat installeren te Kuttenberg ten Zuid-Westen van Praag. De "gros-sus pragensis" (van 3,7 g waarvan 60 in de mark), wordt sedert 1298 aangemaakt en vrij snel wordt de naam van deze "grote munt" geermaniseerd tot "Groschen", dat "Grote" wordt in Noord-Duitsland, "Grosz" in Polen, "Groat" in Engeland, enz.

In Saksen weegt de groschen van Meissen aanvankelijk 3,9 g waarvan 3,66 g fijn zilver en de veelvouden worden de "Schilling" van 12 groschen en de "Mark" van 48 en de "Schock" van 64 groschen. Deze veelvouden zijn echter slechts rekenmunten.

In Meissen telt de groschen 12 heller, in Thüringen en Saksen eerst 8, later 9 penningen. De heller dankt zijn naam aan de stad Schwäbisch-Hall die zich gespecialiseerd heeft in het slaan van kleine muntjes van laag allooi. De waarde van de heller wordt snel afgezwakt en in het midden van de 15de eeuw is de munt nog slechts een halve penning waard.

De groschen van Meissen vertoont op de voorzijde de naar links gekeerde leeuw met eenvoudige staart. Op de keerzijde staat een kruis binnen een vierlobbige cirkel soms in het veld, soms in een schild (Fürstengroschen). Op de groschen van Thüringen komt een helm voor ; vanaf 1457 verschijnt het jaartal hoewel aanvankelijk nog onregelmatig. Het feit dat de verschillende staten (Meissen, Oosterland, Thüringen) verscheidene hertogen kennen met dezelfde namen (Wilhelm en Frederik keren steeds weer), maakt de identificatie van deze munten zeer moeilijk, zomet onzeker.

In 1425, na de dood van Albrocht III, laatste hertog van Saksen-Wittenberg uit het geslacht der "Askaniërs", wordt de waardigheid van hertog van Saksen door keizer Sigismund toegekend aan de markies van Wettin, Frederik IV reeds hertog van Meissen en Thüringen, die dus de drie gebieden herenigt.

Voortaan worden de leeuw van Meissen en de helm van Thüringen vervangen door de gekruiste sabels van de keurvorst en het schild van Ballenstedt (gedeeld goud en sabel met de kroon van sinopel) en dat wordt het Saksisch wapenschild. Vanaf dat ogenblik spreekt men niet meer van de munten van Meissen, maar van Saksische munten.

In zijn nieuwe waardigheid bekomt de keurvorst ook het recht goud aan te munten. Op het einde van de 15de eeuw zien wij Albrecht

met zijn broer Ernest keurvorst van Saksen, gouden dukaten slaan van 3,49 g met een gehalte van 986/1.000.

Dukaat van Albrecht van Saksen (1464-1500)

Als wij de Sachsenspiegel als informatiebron mogen geloven dan zou de verhouding tussen goud en zilver in de 13de eeuw 1 tot 10 bedragen, in de 14de eeuw 1 tot 12 en trachtte men deze later te stabiliseren op 1 tot 20. Maar door de toename van de goudproductie vermindert de waarde ervan en tenslotte de verhouding van 1 tot 20 in stand te houden vermindert men het zilveragehalte van de groschen nog vlugger, zodat in 1468 men 54 groschen telt voor een dukaat.

In een poging om deze chaos te ordenen, bevelen de hertogen van Saksen Frederik II en Wilhelm III een hervorming met de uitgifte van de Judenkopfgroschen, waar de "Judenkopf" niets anders is dan de helm van Meissen.

In 1456 wordt een andere poging ondernomen met de Turnosgroschen maar al deze hervormingen kennen nauwelijks sukses.

Met de ordonnantie van Leipzig in april 1465, verschijnt de Horn-groschen (groschen met een horentje) ter waarde van 9 pfennig of 18 heller en waarvan 20 een Rijnse goudgulden en 25 een Hongaarse gulden waard zijn.

Hertog Albrecht lukt erin zijn schoonvader, Georg Podibrad koning van Bohemen, te overtuigen om eveneens een financiële saneringspoging te ondernemen en een groschen uit te geven die in verhouding tot de groschen van Saksen, een 7 tot 6 pariteit heeft.

Andermaal een nieuwe hervorming in 1474 en nu verschijnt de Spitzengroschen van 9,375 fijn ter waarde van 1/20ste Rijnse goudgulden.

Nog andere hervormingen volgen in 1482, 1490 en 1498, alle met de bedoeling de devaluaties af te remmen die onverstoortbaar de munten, onder eender welke vorm ook, afzwakken.

In 1485 verdelen de broers Ernest en Albrecht, zonen van hertog Frederik de zachte, die sedert de dood van hun vader in 1464 gezamenlijk regeerden, Saksen in twee branches d.w.z. een oudere tak gekend als de Ernestijnse lijn en een jongere tak de Albar-tijnse lijn genoemd. De titel van keurvorst komt toe aan de

Ernestijase lijn.

De ontdekking en de industriële ontginning van belangrijke zilverlagen in het Ertsgebergts (Harz), gelegen tussen Saksen en Bohemen, in de 2de helft van de 15de eeuw leidt tot de aanmunting van grotere zilverstukken. Vanaf 1486 laat Sigismund, hertog van Tirol "Guldengroschen" ter waarde van 21 groschen aanmaken.

In 1500 beslissen de prins keurvorst Frederik III en zijn broeder Johan, zonen van Ernest, in gemeenschappelijk akkoord met hun neef Georg munten te slaan welke men Guldengroschen noemt met een waarde van 7 Schreckenbergergroschen of 21 Schneebergergroschen. Deze guldengroschen vertonen op de voorzijde de beelden naar van Frederik III en op de keerzijde de tegenover elkaar staande portretten van de hertogen Georg en Johan. Het omschrift vermeldt "*Moneta Argentea Ducum Saxoniae Frederici, Georgii et Johannis*", in de volgorde van de leeftijd van de drie prinsen. Deze stukken worden van 1500 tot 1508 aangemunt, maar dragen geen jaartal. Op 21 september 1507 echter, laten de hertogelijke raadsheren weten dat hertog Georg niet tot de verkiesbare tak behoort en dus feitelijk na Johan, broer van de keurvorst, dient vermeld te worden. Dit geschiedt dan ook en van 1508 tot 1525 luidt de volgorde: "*Frederik, Johan en Georg*". Alleen dit detail laat toe de twee series te onderscheiden.

In 1519 start de graaf van Schlick in Bohemen de ontginning in Joachimsthal van een zilvermijn met onvermoed rijke zilverlagen. Door een overeenkomst in juni 1520 bekomen de graven van Schlick de toestemming om hun munten in Saksen te laten circuleren en weldra verspreidt de "Joachimsthaler Guldengroschen" zich over gans Duitsland en wordt de naam vrij snel afgekort tot "Thaler". Bij de verspreiding in de Nederlanden wordt hij "daalder" genoemd en bij de overtocht van de Atlantische oceaan via Nieuw-Amsterdam, het latere New York, wordt hij tot "dollar" omgedoopt.

Frederik III, Georg en Johan
Gulden zd. (1500-1507)
Klappmützenthaler

De personen op de eerste guldengroschen dragen een klapmuts, waaraan het stuk zijn naam "Klappmützenthaler" dankt. Zij zijn gemerkt met de munttekens van de ateliers van Annaberg, Buchholz,

Freiberg, Leipzig en Schneeberg. Soms hebben de thalers geen munttekens, vooral bij de aanvang van de productie, vaak ook veranderen de munters tijdens de uitoefening van hun ambt hun muntteken.

Hoewel de Duitse keizers reeds sedert eeuwen de controle over de muntfabricatie verloren hebben, bezitten zij in de 16de eeuw steeds, theoretisch althans, de jurisdictie over de goudaanmunting. De thaler, een zilvermunt met de waarde van een goudstuk, lijkt de Duitse prinsen daarom het ideaal middel om het keizerlijke gezag op dit punt te omzeilen. Maar op hun beurt reageren de keizers door het alleenrecht op te eisen over de fabricatie van de nieuwe munten omdat die de waarde hebben van een goudmunt. Deze controverse zal meer dan een halve eeuw duren en praktisch op alle rijksdagen tussen 1500 en 1551 stellen de keizers orde op zaken door het gewicht en de legering, alsook de waarde te bepalen van de kreuzer en van de groschen met een kruis, welke koers hebben in het Oosten en het Zuiden van het rijk. Maar de groep van zilverproducenten, aangevoerd door Saksen, weerstaat triomfantelijk aan alle edikten en zij laat stukken aanmaken van ietwat zwaarder gewicht maar van minder allooï.

In 1559 legt de keizer Frederik I een ander systeem op dat gebaseerd is op de rijksgulden van 24,55 g met een gehalte van 920,5 fijn zilver en onderverdeeld in 60 kreuzer. Dit systeem wordt slechts aanvaard nadat een edikt gepubliceerd wordt in 1566 waarbij de Saksische thaler van 25,98 g fijn metaal ter waarde van 68 kreuzer eveneens bestaansrecht krijgt.

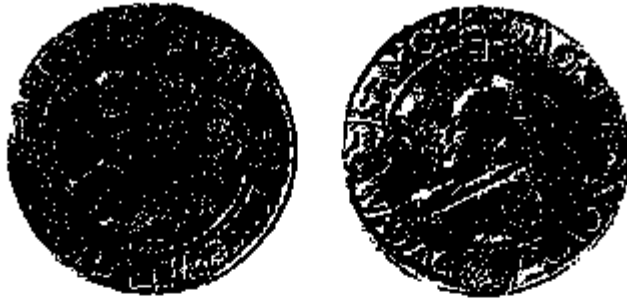
In werkelijkheid laat de politieke situatie in Duitsland gedurende de 16de eeuw geen enkel herstel van goede orde toe in de monetaire chaos. De keizerlijke edikten kunnen hoogstens de gouden munten en de grote zilveren munten standardiseren, maar voor de kleine muntjes zijn er zoveel systemen en koersen als er steden zijn en zelfs meer want op vele plaatsen munt de gemeentelijke autoriteit naast de geestelijke. Dergelijke munten zijn slechts gangbaar in de stad of haar onmiddellijke omgeving. Eén van die voorgestelde oplossingen bestaat erin de vertegenwoordigers van de verschillende "kreitsen" (soort provincies ten getale van 6 (vanaf 1500) tot 10 (vanaf 1522) te verplichten om de zes maand te vergaderen teneinde de muntslag en de pariteit te bepalen, opdat de munten in alle deelnemende gebieden zouden kunnen circuleren.

x

x

x

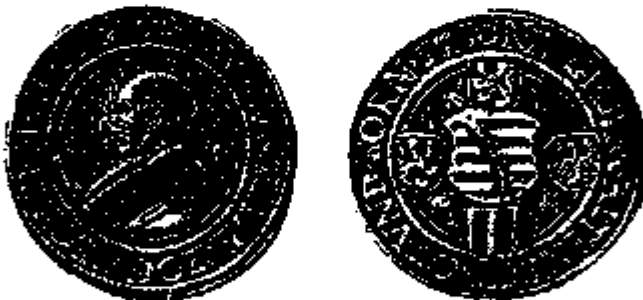
Na de dood van Fredrik III, in 1525, volgt de jongere Johan hem op als hertog en keurvorst. Hij zet de muntproductie verder samen met zijn neef Georg, zoon van Albrecht. Deze gemeenschappelijke muntslag wordt in 1530 onderbroken ten gevolge van een eerder banaal incident. Daar sedert 1525, de Rijnse goudgulden snel in waarde vermindert, constateert Johan dat zijn goede munten met karrevrachten uitgevoerd en vervangen worden door minderwaardige

Ernestijnse lijn : Johan en Georg (1525-1530)

Thaler van Annaberg

stukken van een theoretische equivalente waarde. Hij tracht Georg ervan te overtuigen de situatie recht te zetten door eveneens de legering van zijn munt te verlagen, doch deze laatste weigert. Daarom zal vanaf 1530 Georg munten laten slaan met de legende "*Nach dem alten Sokret und Korn*", d.w.z. naar oud gewicht en legering.

Georg : Thaler van Annaberg (1530)

Maar vanaf 1533 komen de twee Saksische huizen overeen om een lichtere legering toe te passen, hetgeen best merkbaar is bij de groschen en de penningen.

Georg sterft in 1539 en wordt opgevolgd door zijn broer Hendrik. Deze laatste is een fervente aanhanger van Luther, maar hij sterft reeds in 1541 en heeft zijn zoon Maurits als opvolger.

Ook keurvorst Johan is volledig gewonnen voor de reformistische gedachte en wordt in 1531 het hoofd van de Liga van Schmalkalden (Schmalkaldisch Verbond) die de opstand tegen Keizer Karel V, tot doel heeft. De werkelijke ziel van de Liga wordt de oudste

zoon van hertog Johan, Johan-Frederik die hem in 1532 opvolgt.

Johan-Frederik en Georg (1532-1539)
Thaler 1535 van Freiberg

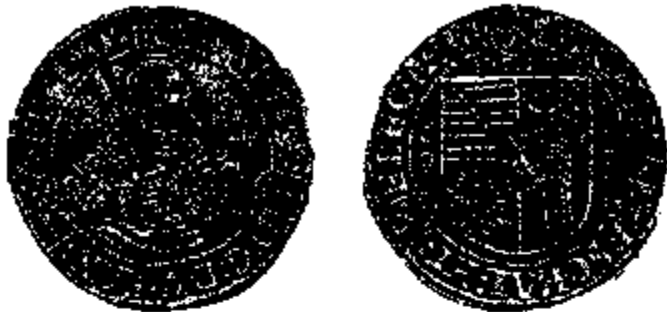
Deze beheerst de Liga samen met Filip van Hessen, schoonvader van Maurits van Saksen, met wie hij gezamenlijk aanmunt van 1542 tot 1547. Hun voornaamste steun komt van de steden Bremen, Lübeck, Magdenburg en Straatsburg.

Niettegenstaande de gemeenschappelijk muntslag hernomen wordt, laat Johan-Frederik voor eigen rekening dubbele en drievoudige thalers slaan, alsook vierdethalers, "Ortsthaler" genoemd. De meervoudige thalers vertonen op de voorzijde het devies "spas meo in Deo est" ("mijn hoop is in God") dat duidelijk het wantrouwen tegenover de keizer kanbaar maakt.

In 1547 komt de verwachte botsing te Mühlberg. Maurits, lid van de Liga, pleegt verraad en sluit zich aan bij de keizerlijke troepen onder leiding van de hertog van Alva die op 24 april de Liga verplettert. De keizer legt de verliezers "de capitulatie van Wittenberg" op waarbij de versterkingen van Gotha met de grond gelijk gemaakt worden. Johan-Frederik worden alle goederen en titels ontnomen ten voordele van zijn neef Maurits en hij wordt samen met Filip van Hessen gevangen genomen.

Reeds bij het beleg van Leipzig door de Ligalegers heeft Maurits een tekort aan zilver om de huurtroepen te betalen. Om dit te verhelpen vindt hij er niets beters op dan "plakken of klippen" te laten slaan uit het gestolen goud en zilver uit de afgeschafte abdij van Merseburg. Twee en een halve kilo goud volstaan om 914 Hongaarse gulden van elk 36 groschen te fabriceren, terwijl men van het zilver 10.345 thalers met een gemiddeld gewicht van 29,23 g voortbrengt.

De aan Maurits toegekende voordelen weerhouden hem er achter niet van ook de keizer te verraden en bij het verdrag van Chambord (15 januari 1552) kleet hij partij voor Hendrik II, koning van Frankrijk, die hij in de mogelijkheid stelt, mits een vergoeding van 300.000 écus, de keizerlijke steden Kamerijk, Metz, Toul en Verdun te bezetten.

Maurits (1547-1553)
Thaler 1552 van Annaberg

Gedurende de gevangenschap van Johan-Frederik laten de drie zonen verschillende munten slaan met de beeldenaar van Keizer Karel en met op één zijde het omschrift "*Moneta filiorum Johannis Frederici Senioris Ducis Saxoniae*" en op de andere zijde "*Carolus V Romanus Imperator semper Augustus*". Zij voldoen alzo aan de keizerlijke verordening van 1551 waarbij bevolen wordt dat alle munten moeten geslagen worden met de beeldenaar of de wapens van de keizer op de voorzijde.

Gevangenschap van Johan-Frederik
Thaler met beeldenaar Keizer Karel

Later wordt het portret van de keizer op de voorzijde vervangen door dat van de oudste zoon Johan-Frederik II en dat van de twee broers Johan-Wilhelm en Johan-Frederik III op de keerzijde. Al deze stukken zijn zonder jaartal of naam.

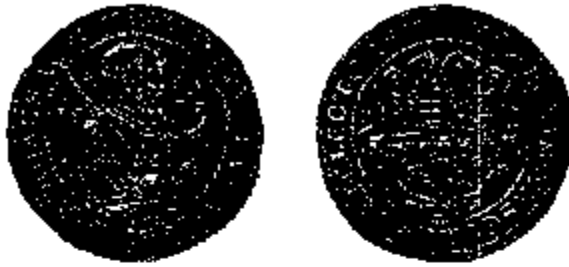
Zonan van Johan-Frederik
Thaler 2d. van Saalfeld

Na het verraad van Maurits laat de keizer, Johan-Frederik in vrijheid maar deze sterft plotseling in 1554. In die korte periode heeft hij echter enkele stukken laten muntten met de merkwaardige vermelding : *"Moneta Nova Johannis Frederici, Senior duois Saxonias et Ratus Elector"*. Een klein grondgebied wordt hem eveneens teruggeschonken.

Thaler van Johan-Frederik, na het verlies
van de titel van keurvorst (1553)

Na de dood van Maurits, in 1553 wordt hij opgevolgd door zijn broeder August. Aanvankelijk laat hij verder muntten slaan in de mijnplaatsen zelf : Annaberg, Freiberg en Schneeberg. Maar vanaf 1556 centraliseert hij de muntslag in zijn verblijfplaats te Dresden, uitgesonderd enkele stukken die tot 1570 te Schneeberg aangemaakt worden.

August : 1/2 Thaler 1557 van Dresden

Evenmin als Maurits, maakt August zich zorgen over de keizerlijke voorschriften van 1551. Bij ordonnantie van 1558 laat hij gulden-groschen maken van 29,2 g met een gehalte van 903/1.000 fijn ter waarde van 24 groschen.

Johan-Frederik II regeert vanaf 1554 en laat de fabricatie starten vanaf 1558. Eveneens in 1554 tekent hij een opvolgingskontrakt met het huis van Henneberg ; hij neemt de schuld van 130.470 gulden van de graaf over en verzekert zich de eventuele toeëigening van het hele grondgebied.

Tengevolge van een opstand tegen de keizer in 1566 wordt Johan-Frederik II in de ban van het rijk geslagen en in 1567 wordt hij gevangen genomen na een bestorming van zijn kasteel te Gotha door de keurvorst August van Saksen. Als luitenant-generaal van het rijk wordt de keurvorst belast met de uitvoering van de ban. Johan-Frederik II verblijft 28 jaar in de gevangenis en sterft er in 1596. August daarentegen laat een herinneringsthaler van het beleg slaan en eigent zich de helft van de erfenisverwachting van Henneberg toe. Georg-Ernest, laatste graaf van Henneberg, sterft in 1583 en het grondgebied wordt verdeeld onder de Ernestijnse en Albertijnse tak die beide van dat ogenblik af een ben op een heuvel als wapenteken aan hun schild toevoegen. Nochtans zal Henneberg in de toekomst nog geregeld een eigen muntslag verspreiden.

Henneberg : eigen muntslag

Johan-Wilhelm, jongere broer van de gevangene krijgt Weimar in 1554 en beheert de goederen tijdens zijn broers gevangenschap. In 1571, devalueert hij officieel de thaler en stelt hem gelijk aan de rijksthaler. Ten teken van deze aanpassing verschijnt op de Saksische munten van dan af de rijksappel. In 1572 schenkt hij Coburg aan zijn neef Johan-Casimir en Eisenach aan neef Johan-Ernest. Deze twee broers munten samen tot 1628.

Thaler van Johan-Casimir van Saksen-Coburg en zijn broeder Johan-Ernest van Saksen-Eisenach (1627)

Johan-Casimir slaat alleen ook enkele thalers sinds 1626 en sterft in 1633 zonder opvolger. Broer Johan-Ernest slaat ook enkele thalers, groschen en gouden dukaten en in 1638 sterft hij eveneens zonder opvolger. Met hen verdwijnt de "Oude Gotha" lijn.

De nalatenschap van de twee broers gaat naar de volle neven Frederik-Wilhelm en Johan, zonen van Johan-Wilhelm. De eerste wordt hertog van Saksen-Altenburg, terwijl zijn broer de titel van hertog van Saksen-Weimar erft. Zij munten gemeenschappelijk en het gezamenlijk regeringsbeleid is gekend onder de naam "Oud Weimar".

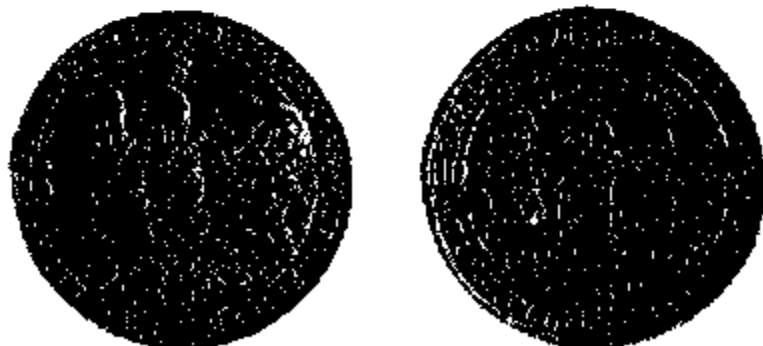

Frederik-Wilhelm en Johan : Thaler 1581

Aan deze regering komt in 1602 een einde bij de dood van Frederik-Wilhelm van Altenburg. De vier zonen regeren samen als hertogen van Altenburg en slaan dubbele thalers, thalers, halve thalers en ortsthalers of vierde thalers met de beeldenaars van de vier broeders.

Na het overlijden van één van hen, vertonen de munten de drie portretten, dan twee, dan één en het huis van Altenburg sterft uit in 1672 waarna de bezittingen terug naar Weimar gaan.

Intussen overlijdt Johan van Saksen-Weimar in 1605 en hij laat acht zonen na, die munten laten aanmaken met acht kinderportretten.

De acht zonen van Johan van Saksen-Weimar (1615)

In het begin van de 17de eeuw heerst in Duitsland een belangrijke inflatieperiode, die bekend staat als de "Ripper und Wipperzeit". De thaler, ongeveer 25 groschen waard in 1607, geldt er 35 bij het begin van 1621 en 160 op het einde van het jaar. Zes maanden later, in juni 1622, geeft men 300 groschen voor een oude thaler. Dan volgen de thalers de algemene trend van neergang en worden de stukken samengesteld uit een legering van lood en koper met nog een weinig zilver. Maar het herstel vangt snel aan en nog in 1622 laat de hertog van Saksen-Weimar thalers slaan van zuiver allooï en oud gewicht met de legende: "*nach dem alten Schrot und Korn*".

De Albertijnse Saksische lijn volgt dit initiatief en keurvorst Johan-Georg I beveelt in 1623, munten te slaan volgens de ordonantie van 1559, dus ter waarde van 24 oude groschen en hij laat eveneens de inflatiemunten uit de omloop nemen. In november van dat jaar worden 6.935 thalers, die oorspronkelijk moesten dienen als soldij voor de militairen, op het munthof van Dresden binnengebracht. Deze stukken werden omgesmolten en na bewerking werden er 863 thalers van goed allooï uit voortgebracht. Het verlies van 6.072 thalers valt ten laste van de militaire overheid.

Johan-Georg I (1616-1656)

Thaler 1628

Van de acht broeders van Saksen-Weimar zijn er in 1640 nog twee in leven die de vaderlijke erfenis onderling verdelen; Wilhelm erft de titel van Saksen-Weimar en Ernest de "Vrome" krijgt die van Saksen-Gotha.

Uit de familie Saksen-Weimar ontspruiten later volgende takken: Eisenach, Marksuhl en Jena, die allen snel verdwijnen en geen muntgeschiedenis hebben. Hun bezittingen keren terug naar de belangrijkste tak die zal overleven tot in 1918.

De muntproductie van Ernest de Vrome, hertog van Saksen-Gotha is bijzonder rijk aan dubbele en driedubbele thalers welke vaak een aanmaningslegende dragen.

Dubbele overlijdensthaler van Ernst de Vrome (1675)

Bij zijn overlijden in 1675 verdelen zijn zeven kinderen het gebied en geven zij soms gemeenschappelijke munten uit waarop de zeven beeldenaars voorkomen. De takken Coburg, Römheld en Eisenberg verdwijnen spoedig terwijl de andere, d.w.z. Gotha, Altenburg, Hildburghausen en Saalfeld langer blijven bestaan na de erfenis van de anderen te hebben ingepalmd.

Saksen-Gotha-Altenburg
Frederik I : 3/4 Thaler 1680

x

x

x

Ondertussen zijn de vorsten van Albertijns Saksen totaal vervreemd van hun falloze neven van de Ernestijnse lijn. In 1656 sterft Johan-Georg I van de Albertijnse tak en laat zijn land aan zijn vier zonen. De oudste wordt keurvorst Johan-Georg II, de anderen stichten Saksen-Zeits, Merseburg en Weissenfels. Hun numismatische produktie is niet groot en nog minder dan een eeuw later zijn de takken terug geïncorporeerd in het keurvorstelijk Saksen.

In 1666 geeft de kreits Opper-Saksen iedereen het recht munt te slaan en de legering van de munten naar eigen goeddunken te bepalen. De oorzaak van deze beslissing ligt enerzijds bij het gebrek aan passmunten welke over gans Duitsland koers hebben, en anderzijds bij de verzuchting van voornamelijk de kleine soevereinen om steeds meer, maar steeds slechtere munten te slaan.

Daarenboven circuleren talrijke vreemde munten, vooral Zwitserse en Hollandse, die met minder zilverinhoud dezelfde koers hebben en daardoor natuurlijk het goede geld doen verdwijnen. Zoals elders trouwens heeft men steeds meer zilver nodig en de prijs van dit metaal stijgt derwijze dat de mijnen het zilver verkopen tegen negen en halve thaler voor een mark fijn, wat natuurlijk diegene die geen eigen mijnen bezit in de onmogelijkheid stelt thalers ter waarde van één negende van een mark fijn te laten slaan zoals de keizerlijke ordonnantie van 1559 het voorschrijft.

De zaken gaan helemaal om zeep wanneer keizer Leopold I, in 1659, bij zijn inauguratie de algemene tendens volgt en de waarde van de thaler op 90 kreuzer brengt in plaats van 72. De nieuwe kreuzer heet voortaan "Kaiserkreuzer" in tegenstelling met de vroegere "Reichskreuzer", en de oude "Reichsgroschen" ter waarde van drie kreuzer ruimt de plaats voor de "Kaisergroschen" ter waarde van drie gedevalueerde kreuzer.

Tijdens een bijeenkomst in het klooster van Zinna in 1667 ondertekenen de keurvorsten van Saksen en Brandenburg en de hertogen van Brunswijk een overeenkomst teneinde officieel de waarde van de groschen te verminderen. De thaler zal 28 in plaats van 24 groschen gelden en uit een mark fijn zilver zal men 252 groschen in plaats van 217 slaan.

Maar aangezien de Rijkswet nog steeds voorschrijft dat de thaler 24 groschen waard moet zijn, omzeilt men dit door de naam "Reichsthaler" te geven aan een rekenmunt ter waarde van 24 gedevalueerde groschen, en de nieuwe munt voor te stellen onder de naam "Conventionsthaler" of "Speziesthaler nach dem Zinnaischen Fuss". Maar de steeds prangender wordende concurrentie van het slecht geld, geslagen door de andere staten, verplicht de contracterende partijen van Zinna ertoe in 1690 in Leipzig hun overeenkomst te herzien. De "Speziesthaler nach dem Leipziger Fuss" zal nu 32 groschen in plaats van 28 waard zijn en 9 Speziesthalers komen overeen met 12 Reichstalers rekenmunt. Een gulden van 2/3 Reichsthaler wordt gelijk gesteld aan 1/2 Speziesthaler. Deze laatste munt blijft natuurlijk van onveranderlijk gewicht en legering, alleen haar nominale waarde in groschen verandert.

Bij het overlijden van de laatste hertog van Saksen-Lauenburg,

Julius-Franz in 1689 dinge zowel de Ernestijnse als de Albertijnse tak van Saksen-Wittenberg naar de opvolging. Om het kort te maken melden we dat Brunswijk aan Albertijns Saksen een vergoeding van 1.100.000 gulden betaalt en hun hertogen verkrijgen bovendien de toelating om de titel van hertog van Engeren en van Westfalen te voeren. De vorsten van Ernestijns Saksen bekomen hetzelfde recht en beiden spoeden zich, aan de legende van hun munten "A & W" (Angriae et Westphaliae) toe te voegen.

x

x

x

In 1697 wordt Frederik-August I van Albertijns Saksen tot koning van Polen verkozen onder de naam August II en de munten zullen nu de wapenschilden van dit land samen met dat van Saksen en de gekruiste sabels van de keurvorst vertonen.

Frederik-August I, hertog van Saksen
en koning van Polen (1705)

Zijn zoon Frederik-August II die hem in 1733 opvolgt wordt in 1735 eveneens verkozen tot koning van Polen en regeert als August III tot in 1763. Na hem wordt zijn zoon Frederik-Christiaan niet verkozen, maar deze eigent zich niettemin de titel "Poolse koninklijke prins" toe en laat in zijn wapenschild het Poolse wapen opnemen; hij overlijdt in hetzelfde jaar. Vervolgens wordt het gebied tot in 1768 geregeerd door een regent, prins Xaver die ook de titel van Poolse prins voert; nadien volgt Frederik-August III, zoon van de IIde, die de muntproductie in 1764 op gang brengt en die meer dan 60 jaar regeert.

De ingevoerde Leipziger Fuss sedert 1690 blijft praktisch een halve eeuw in gebruik en wordt naar een keizerlijke ordonnantie in 1738 de officiële waarde voor het ganze rijk. De gouden dukaat zal een waarde hebben van vier gulden of 84 groschen, zal 3,49 g wegen met een gehalte van 23 karaat en 8 grein.

Xaver (1763-68) : Bergbauthaler 1765

De speziesthaler zal 29,2 g blijven wegen met een gehalte van 888,888/1.000 fijn zilver ter waarde van 32 groschen. Het systeem blijft 15 jaar in werking.

In 1753 is keizerin Maria-Theresia akkoord met de keurvorst van Beieren om de mark in waarde gelijk te stellen met tien thaler, twee gulden, 32 groschen of 120 reichskreuzer. De kreits van Zwaben, de bisschop van Salzburg en de kreits van Frankenland, sluiten zich aan bij deze overeenkomst die de Conventie van Wenen genoemd wordt. Geleidelijk volgen de andere staten, met uitzondering van Pruisen. Vermits het gewicht van de thaler behouden wordt moet de legering dalen en deze wordt van 888,888 op 833,333/1.000 fijn gebracht. De waarde van elk stuk wordt voortaan uitgedrukt in verhouding tot de mark fijn zilver.

De toetreding van de Saksische staten tot de Conventie van Wenen wordt evenwel vertraagd door de Pruisische bezetting van 1756 tot 1763 gedurende de zevenjarige oorlog, tijdens dewelke de bezetter, in het Saksisch keurvorstendom gouden munten laat slaan met een legeringsverlaging van 23 tot 7 karaat, en thalers met een waarde die nog amper één vijfde van de oude thaler bedraagt. Na de oorlog worden deze stukken terug uit de omloop genomen en tussen 1763 en 1767 worden daarvan 120.000 kilo's te Freiberg ongesmolten.

Van 1756 tot 1872 fabriceert men in Saksen regelmatig thalers met de legende "Segen des Bergbaus". De oorsprong van deze muntslag gaat terug tot de middeleeuwen, waarschijnlijk tot de 13de eeuw toen een wet van de stad Freiberg bepaalde dat de mijnwerkers moesten betaald worden in het door hen ontgonnen metaal. De bewuste thalers zijn geslagen op hetzelfde gewicht en met dezelfde legering als de andere, maar dienen tot betaling van de mijnarbeiders en de metaalleveranciers.

Een belangrijke vernieuwing in het Saksisch muntwezen is de uit-

gifte in 1772 van papiergeld. Een edict van 6 mei bepaalt dat men 500.000 biljetten van één thaler ; 200.000 van twee ; 60.000 van vijf ; 22.500 van tien ; 1.000 van vijftig en 250 van duizend thaler zal uitgeven. Als waarborg en dekking voor deze biljetten gebruikt men de opbrengst van de accijsrechten. Het edict stipuleert verder dat de biljetten niet mogen verward worden met de door de staten uitgegeven obligaties en dus geen inkomsten zullen opbrengen. Men kan zeggen dat deze strikt beperkte emissie voordelig uitviel voor het land.

x

x

x

De munten van Frederik-August II worden gekenmerkt door hun eenvoud. Als wapenschild fungeert alleen het wapen van Saksen, gesteund door de sabels van de keurvorst en de eenvoudige titulatuur "bij de gratie Gods, keurvorst hertog van Saksen".

Na de inval van de Franse troepen in Duitsland en de afschaffing van het Heilig Roomse Rijk van de Germaanse Natie, verklaart Pruisen de oorlog aan Frankrijk. Frederik-August III wordt een bondgenoot van de Pruisen, maar al spoedig sluit hij een afzonderlijke vrede met Napoleon, wat hem in 1806 de titel van "koning van Saksen" oplevert. Nog hetzelfde jaar laat hij thalers en pasmunten slaan met de titel "D.G. REX SAXONIAE". Op de voorzijde staat de beelddenaar van de koning blootshoofds terwijl op de keerzijde de sabels van de keurvorst vervangen zijn door de koninklijke kroon. Ten tijde wanneer het keurvorstendom Saksen een koninkrijk wordt, bedraagt zijn oppervlakte 35.000 vierkante kilometer en telt het ietwat meer dan 2.000.000 inwoners.

In 1807 creëert Napoleon "het hertogdom Warschau voor Frederik-August III, die voor dit gebied munten laat aannemen met op de voorzijde zijn beeltenis, blootshoofds naar rechts gekeerd en met het opschrift "FRED. AUG. REX SAX. DUX VARSOV". Op de keerzijde staan de wapenschilden van Saksen en Warschau naast elkaar. Deze stukken zijn dus geen Saksische munten. Het hertogdom blijft bestaan tot in 1815 wanneer het Congres van Wenen het aan Rusland toevoegt.

Tussen 1807 en 1813 laat Frederik-August I, in de hoedanigheid van koning van Saksen, meer dan 4.300.000 thalers slaan, wat een gemiddelde betekent van meer dan 600.000 per jaar. Bovendien zien tientallen miljoenen pasmunten het daglicht. De thalers hebben het gewicht en de legering volgens de verordening van 1763 toen Saksen aansloot bij de Conventie van Wenen. Er wordt zoals vooreen te Dresden gemunt.

Zelfs in de tegenspoed blijft Frederik-August de alliantie met Napoleon trouw, maar na de slag bij Leipzig in 1813 bezetten eerst de Russen het land, daarna volgen de Pruisen en hij zelf wordt gevangen gezet tot na het Congres van Wenen in 1815. Het Congres beslist dat 20.000 vierkante kilometer van het grondgebied

van Saksen zullen overgaan naar Pruisen maar dat Frederik-August de koningstitel zal behouden. Tijdens het gevangenschap van de vorst vermindert de muntslag aanzienlijk.

Sedert de herdenkingsthalers van de inname van Gotha door keurvorst August in 1567, hebben de Saksische Staten elke gelegenheid of voorwendsel te baat genomen om herdenkingsmunten uit te geven : geboorten, huwelijken, toekenningen van eretekens, bouw van een kasteel of paleis, honderdste, tweehonderdste of driehonderdste verjaardag van de hervorming, inwijding van een universiteit, kortom alles wat maar kon herdacht worden. De herdenkingsthalers zijn daarom bijna even talrijk als de andere thalers.

Hertog Ernest I van Saksen-Coburg-Saalfeld nam samen met zijn broer Ferdinand (voorouder van de koningen van Portugal en Bulgarije) en broer Leopold (onze toekomstige eerste koning) actief deel aan alle veldtochten tegen Napoleon. Na de slag van Leipzig in 1813 namen de voornoemden het bevel over een leger van 30.000 man dat de vijand tot in Frankrijk achtervolgt. Als beloning schenkt het Congres van Wenen hen een gebied dat ontnomen wordt aan het oude graafschap Saarbrücken-Nassau.

Saksen-Coburg-Saalfeld : Ernest (1806-1826)
Conventionsthaler 1817

Zoals andere staten slaat het hertogdom Saksen-Coburg-Saalfeld verschillende pasmunten voor zijn twee gebieden, d.w.z. voor Coburg en voor Saalfeld, alhoewel de totale oppervlakte niet eens 1.000 vierkante kilometer bedraagt. Vanaf 1819 betitelen de munten van Ernest van Saksen-Coburg-Saalfeld hem eveneens als "Fürst zu Lichtenberg", maar vijftien jaar later wordt zijn land verkocht aan Pruisen.

Met het overlijden van Frederik IV in 1825 sterft de lijn Saksen-Gotha uit. De erfenis wordt in 1826 verdeeld onder Coburg-Saalfeld, Meiningen en Hildburghausen. Hertog Ernest van Coburg-Saalfeld wordt hertog van Saksen-Coburg-Gotha ; hertog Frederik IV van Hildburghausen wordt hertog van Saksen-Altenburg en Saksen-Meiningen wordt vergroot met Saalfeld en met Hildburghausen maar behoudt zijn vroegere naam. Samen met Saksen-Meinar-Eisenach,

sedert 1815 groothertogdom, meten zij 9.300 vierkante kilometer. In deze kleine wereld slaat iedereen munten naar eigen goeddunken.

Na 1815 ruimen de Latijnse omschriften overal de plaats voor Duitstalige, maar de muntslag gebeurt volgens de Conventie van 1753-63, d.w.z. tegen tien thaler uit een mark fijn, terwijl voor de rekenmunt toch de oude reichsthaler van 14 uit een mark fijn behouden blijft.

Na de bevrijding van de koning in 1816, slaat het koninkrijk Saksen 480.000 thalers en gedurende de tien daarop volgende jaren overtreft het gemiddelde zelfs dat getal, hoewel de bevolking tot de helft is teruggefallen.

Sedert 1750 geeft Pruisen, dat nooit tot de Conventie van Wenen was toegetreden, thalers uit van 16,666 g fijn metaal met de waarde van een reichthaler van 14 uit een mark, onderverdeeld in 24 silbergroschen. In 1821 wordt de thaler onderverdeeld in 30 groschen, "Neugroschen" genoemd, van 12 pfennig elk. De Saksische Staten nemen in 1838 dit systeem over, maar verdelen hun groschen in 10 pfennig in plaats van 12.

Frederik-August, koning van Saksen
Reichthaler 1841

In datzelfde jaar komen in Dresden de Duitse Staten van het Noorden en deze van het Zuiden, die reeds vroeger onderlinge munt-overeenkomsten afgesloten hadden, overeen om samen "Vereinsmünzen" of "munten van de Unie" aan te maken ter waarde van een dubbele thaler of $3\frac{1}{2}$ gulden en geslagen in een tot verhouding met het aantal inwoners van elke staat staande hoeveelheid. Het Koninkrijk Saksen heeft 1.600.000 inwoners en het slaat 127.300 vereinsmünzen tijdens de periode 1839-45. Het hertogdom Saksen-Coburg-Gotha slaat er 21.000; Saksen-Meiningen 25.000 en het groothertogdom Saksen-Weimar 38.000.

Gedurende de Oostenrijks-Pruisische oorlog van 1866, kiezen het koninkrijk Saksen en het hertogdom Meiningen de zijde van Oostenrijk. Na de oorlog moet het koninkrijk een oorlogsboete van tien miljoen thaler betalen en hertog Bernard Erich Freund van Saksen-Meiningen moet aftreden ten voordele van zijn zoon die de vrede sluit.

Naar aanleiding van de overwinning op de Pransen in 1870 slaan zeven Duitse staten een herinneringsmunt.

Johan, koning van Saksen
Overwinningsthaler 1871

Na deze overwinning en de definitieve uitschakeling van Oostenrijk stichten de overwinnaars het nieuwe Duitse Rijk en boden zij de koning van Pruisen de rijkskroon aan.

Het monetair stelsel van het nieuwe rijk wordt geregeld bij de wet van 4 december 1871 en deze van 9 juli 1873. Deze wetten nemen als munteenheid de MARK, ter waarde van één derde vereinsthaler van 1857, onderverdeeld in 100 pfennig. Alle stukken en pasmunten zijn eenvormig voor gans Duitsland en er zal gemunt worden in verschillende ateliers van het Rijk. Berlijn krijgt als muntteken de letter "A", en Dresden de letter "E". De gouden munten en de zilverstukken met een waarde van meer dan één mark mogen geslagen worden door de 22 vorsten en de 3 vrije steden, die samen het Rijk vormen terwijl Elzas-Lotharingen voorlopig beheerd wordt door de keizerlijke administratie maar geen eigen muntslag heeft. De voorzijde van deze stukken tonen de beelden van de vorsten of de wapenschilden van de vrije steden, terwijl de keerzijde eenvormig de keizerlijke arend, het omschrift "Deutsches Reich", het jaartal en de waarde weergeeft. De gouden munten bevatten 90% goud en 10% koper, de zilveren munten 90% zilver en 10% koper. De nikkel en koperen stukken hebben variërende legeringen volgens hun waarde. De muntslag van goudstukken van 5, 10 en 20 mark is onbepakt; doch de fabricatie van zilver wordt tot in 1909 begrensd tot 10 mark per inwoner, dit aantal wordt daarna tot 20 mark per inwoner verhoogd. De productie van pasmunten in nikkel en koper wordt vastgelegd op 2,50 mark per inwoner. Tegelijkertijd wordt een einde gesteld aan de muntslag van de oude types, ten getale van 119, die geleidelijk uit de omloop genomen worden.

Het koninkrijk Saksen slaat van 1872 af goudstukken van 10 en 20 mark en in hetzelfde jaar verschijnt een zilveren herdenkingsthaler ter gelegenheid van de gouden bruiloft van koning Johan.

Dit stuk vertoont niet zoals gebruikelijk de keizerlijke arend op de keerzijde.

Eveneens in 1872 slaat het hertogdom Saksen-Coburg-Gotha 1.000 goudstukken van 20 mark en Saksen-Meiningen 3.000. Saksen-Altenburg slaat zijn enige 15.000 goudstukken van 20 mark in 1887 en het groothertogdom Saksen-Weimar maakt zijn eerste 5.000 goudstukken van 20 mark in 1892.

De zilverstukken van de hertogdommen uit de Ernestijnse tak zijn uitsluitend herdenkingsmunten. Gedurende de periode 1873 tot 1918 slaat het hertogdom Saksen-Altenburg 50.000 exemplaren van twee en 40.000 van vijf mark ; Saksen-Coburg-Gotha 25.000 stukken van twee en 14.000 van vijf mark ; Saksen-Meiningen 75.000 stukken van twee en 100.000 van vijf mark ; het groothertogdom Saksen-Weimar 340.000 stukken van twee en 64.000 van vijf mark.

Karel-Edward, hertog van Saksen-Coburg-Gotha
Vijf mark 1907

Te Dresden munt koning Albrecht van Saksen, tussen 1876 en 1888, meer dan 2.500.000 exemplaren van twee mark en 1.153.000 van vijf mark aan. In 1889 laat hij stukken van vijf mark fabriceren om de achthonderdste verjaardag van de regering van het huis van Wettin te herdenken.

In 1890 wordt de arend op de keerzijde van de munten groter.

Albert, koning van Saksen
Kleine en grote arend.

De oude thaler waarvan de produktie sedert 1872 gestaakt is, wordt definitief uit de omloop getrokken en verliest zijn wettelijke koers in 1907.

Van 1908 af toen talrijke staten de beslissing betreurden aangaande het terugtrekken van deze sinds eeuwen vertrouwde muntsoort startten zij met de aanmaak van stukken van drie mark. Zo vervaardigden o.o. Saksen-Meiningen er 95.000 en het groothertogdom Saksen-Weimar er 183.000. Het koninkrijk Saksen munt er 276.000 in 1908, 1.196.000 in 1909 en 745.000 in 1910.

In 1913, ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van de slag bij Leipzig slaat men 999.099 herdenkingsmunten van drie mark en in 1917 nog honderd ter herdanking van de vierhonderdste verjaardag van de hervorming.

In 1806 wordt Frederik-August III, hertog van Albertijns Saksen als eerste tot koning benoemd onder de naam Frederik-August I.

Precies tien eeuwen na de eerste Saksische muntslag in november 1918, is een opvolger van dezelfde naam, Frederik-August III, de laatste koning van Saksen die samen met alle Duitse vorsten troonsafstand doet.

Na die datum verschijnen in 1920 en 1921 nog enkele uit aarde gebakken stukken en daarna houdt de Saksische muntslag op te bestaan.

Saksische munten uit gebakken aarde (1921)

Nochtans heeft de "Sächsische Bank" (Dresden) eigen bankbiljetten blijven uitgeven tot in oktober 1924 (Pick R 70 - R 97).

Albert VAN LIL

BIBLIOGRAFIE

- Liehard BUCK, *Die M $\ddot{u}$ nzen des Kurf $\ddot{u}$ ratentums Sachsen 1763-1806*, Verlag f $\ddot{u}$ r Verkehrswesen, O., Berlijn, 1881.
- Karl Wilhelm DASZDORF, *Leitfaden zur Uebersicht der S $\ddot{a}$ chsischen Geschichte*, O., Dresden, 1801.
- Octavio GIL FARRÉS, *Historia Universal de la Moneda*, Editorial Prensa Espanola, Madrid, 1974.
- Walther HAUPT, *S $\ddot{a}$ chsische M $\ddot{u}$ nzkunde*, Deutscher Verlag der Wissenschaften, O., Berlijn, 1974.
- Arthur SUHLE, *Deutsche M $\ddot{u}$ nz- und Geldgeschichte von den Anf $\ddot{a}$ ngen bis zum 15. Jahrhundert*, Ernst Battenberg, M $\ddot{u}$ nchen, 1970.
- Gerhard KREIG, *Die Messing-S $\ddot{a}$ chsischen Groschen*, Verlag der Wissenschaften, O., Berlijn, 1974.
- Hugo VON SAURMA JELTSCH, *Die Saurmasche M $\ddot{u}$ nzsammlung - Adolph Weyl*, O., Berlijn, 1892.
- Wolff ST $\ddot{U}$ RMER, *Verzeichnis und G $\ddot{a}$ pr $\ddot{a}$ ge der grossen und klein M $\ddot{u}$ nzsorten*, O., Leipzig, 1572 - Hardruk, Transpress, Oost Berlijn, 1982.
- Max WILBERG, *Regententabellen*, Verlagsanstalt Granz, 1962.
- John DAVENPORT, *German Talers 1500-1600*, Schulten, Frankfurt a/ Main, 1979.
- John DAVENPORT, *German Talers 1600-1700*, ed. Schulten, Frankfurt a/ Main, 1976.
- John DAVENPORT, *German Talers 1700-1800*, ed. Spink & Son, London, 1965.
- Wilhelm RENTZMANN, *Numismatisches Legendenlexicon*, Nachdruck, Schenck, D $\ddot{u}$ seldorf, 1965.
- Hans Erich STIER, *Deutsche Geschichte*, Deutsche Buchgemeinschaft Berlijn, 1958.
- Verder algemene werken over Saksische geschiedenis, enz.
- De met "O." gemerkte uitgaven zijn in Oost-Duitsland.